

Izvorni naučni rad
UDK 726:929Đinovski

Jakov MARKOVIĆ (Cetinje)

jakovmarkovic97@gmail.com

LIKOVNA ANALIZA IKONOSTASA VLAŠKE CRKVE NA CETINJU – RAD BRAĆE ĐINOVSKI

Slikarska porodica Đinovski svojim opusom predstavlja posljednju fazu postvizantijskog slikarstva Crne Gore. Karakteriše ih precizan crtež, poštovanje tradicionalnih ikonografskih shema, harmoničan kolorit i realizam likova i scena. Za nepune četiri decenije, koliko su radili u Crnoj Gori, stvorili su veliki broj ikona i ikonostasa raspostranjenih po crnogorskim crkva-ma i manastirima. Uočljiv je uticaj neoklasicizma i akademskog realizma na njihov likovni izraz, ali i nerobovanje slikarskim kanonima istočno-pravoslavne ikonografije. Rezultat ovog istraživanja jeste afirmacija likovnog kvaliteta braće Đinovski u crnogorskoj sakralnoj umjetnosti krajem XIX i početkom XX vijeka.

Ključne riječi: Braća Đinovski, Vlaška crkva, ikonostas, ikona, postvizantijska umjetnost, neoklasicizam, druga polovina XIX vijek

Uvod

Među malobrojnim crnogorskim zografima, koji su oskudnijega znanja i manjih ambicija – njihova ikonopisna djela su kompozicijski uprošćena, ponekad malo i naivna – značajno mjesto u završnoj fazi postvizantijskoga slikarstva pripada braći Đinovski. Porijeklo porodice Đinovski je iz mjesta Galičnik u Debarskom okrugu – Makedonija, te su svoje zografske vještine tradicionalno prenosili s oca na sina.¹ Odrastajući u ambijentu koji je njegovao pismenost i ljepotu drvoreza, braća su veoma brzo dobila osnovno obrazovanje i stekla sklonost ka ovoj vrsti umjetničkoga izražavanja. Njihova individualnost je izražajna, iako su radili zajedno, te su se dopunjavali u raznim vještinama. Porodica Đinovski se tokom druge polovine XIX vijeka iz rodno-ga

¹ A. Kapičić, „Braća Đinovski – Ikonopisci i živopisci“, u: *Glasnik Odjeljenja umjetnosti*, knjiga 14, CANU, Titograd, 1995, str. 155.

kraja seli u Vranje, đe ubrzo stiđu ugledan status. U Crnu Goru su došli 1872. godine na poziv crnogorskoga mitropolita Ilariona Roganovića, te su bili rezidencijalno smješteni u Podgoricu, kod današnjega Hotela „Hilton“, i tu su otvorili svoju radionicu.

U podjeli poslova, Vasilije, koji je po svemu sudeći učio ikonopisanje u Rusiji, oslikava ikone, a Teofil i Aleksandar duborežu oltarske pregrade.² Radili su ikonostase, ikone, predmete neophodne za crkvu. Brojnost naslikanih ikonostasa i ikona pojedinih svetitelja najbolje pokazuju tadašnju aktivnost ikonopisaca i veliku potrebu za zografskom produkcijom. Dok se u drugim zemljama zografska vještina počela gasiti, na području Crne Gore, Stare Srbije, Makedonije, Bosne i Primorja braća Đinovski imaju ulogu nastavljača zografske umjetnosti.³ Njihova ikonopisna vještina u Crnoj Gori dostiže punu zrelost i afirmaciju. Iz jednoga pisma, koje je Vasilije Đinovski uputio Mitrofanu Banu 1910. godine, vidi se da je njegova slikarska radionica u periodu od 1872. do 1910. godine na teritoriji Crne Gore izradila devedeset pet ikonostasa.⁴ Kada je riječ o cjelokupnom slikarskom opusu braće Đinovski, prema istraživanjima, za četrdeset dvije godine njihova rada izašlo je 110 ikonostasa i brojne ikone.

Estetika slikarstva braće Đinovski, prije svih Teofila i Vasilija koji su stvarali ikone, počiva na neoklasicističkom i akademskom realizmu koje se razvija pod uticajem Karlovačke mitropolije. U već izvjesno zamrlu umjetnost ikonopisanja unose novi polet i nova shvatanja. Sigurnim i korektnim slikarskim postupkom Đinovski su prikazali stamene svetiteljske figure, lijepih, harmoničnih lica, nježno isklesanih inkarnata.⁵ Položaj tijela i pokreti dobro su odabrani i jasno definisani. Svetiteljske figure, tamnoga kolorita, su od krvi i mesa, dok lica nemaju idealizovane i tipizirane fizionomije. U izradi ikonostasa i pojedinih ikona Đinovski su pokazali da se ne drže slijepo strogih i preživjelih tradicionalnih shvatanja ikonopisnoga slikarstva. Jasno je da prate tradiciju, ali joj ne robuju, te osavremenjuju slikarski izraz prihvatanjem postulata karakterističnih za neoklasicističko slikarstvo. Iako su Đinovski bili izvanjci, uspjeli su da istaknu osobenost lokalnoga kulta i tradicije.

² Z. Gagović, *Crnogorski ikonostasi i njihovi tvorci*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Cetinje, 2007, str. 77.

³ A. Kapičić, op. cit., str. 156.

⁴ O popisu crkava i manastira u kojima su radili Đinovski detaljnije videti: Zdravko Gagović, *Crnogorski ikonostasi i njihovi tvorci*, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, Cetinje, 2007.

⁵ Z. Gagović, op. cit., str. 79.

Ikonografija ikonostasa Vlaške crkve na Cetinju

U unutrašnjosti Vlaške crkve⁶ figurira kvalitetan ikonostas zografa Vasilija Đinovskoga, te predstavlja pravi primjerak koji snažno ispoljava jako kvalitetno zanatsko umijeće braće Đinovski (sl. 1).⁷ Ikonostas i oltarski prostor su za dva stepenika uzdignuti od naosa. Kada se posmatra ikonostas, vidi se da su u harmoniji povezani drvorez i ikonostas. Masivnost je naglašena punim poljima – drvo nije rađeno kao mreža – ali je lijepa dopuna ikonopisu Teofila i Vasilija. Likovi svetitelja su rađeni s dosta pažnje i u crtačkom i u kolorističkom smislu. Boje haljina su jake i nenapadne, ali su sačuvalе zvučnost i daju harmoničan spoj crvenih, zelenih, žutih i plavih tonova. U psihološkom kontekstu tretirani su ubjedljivo; zrače snažnom individualnošću koja je istaknuta i izrazom i stavom.⁸

Masivna, ravna konstrukcija oltarske pregrade, svijetlosivo obojena, nosi dekorativne floralne motive pozlaćenoga duboreza. Centralni donji dio ikonostasa zauzimaju carske dveri. Na krilima carskih dveri, kao što je uobičajno u hrišćanskoj ikonografiji, smještena su dva ovalna medaljona s predstavama arhanđela Gavрила i Bogorodice koje predstavljaju Blagovijesti (sl. 2).⁹ Arhanđel Gavriло prikazan je u profilu kao krilati anđeo, odjeven u himation i hiton, koji stoji na oblacima. Himation je dugačka haljina zelene boje, a hiton ogrtač bijele boje. U lijevoj ruci drži otvoreni svitak sa prikladnim tekstom¹⁰, dok u desnoj drži lјilјane – jedan od simbola Bogorodice. Okolo glave arhanđela stoji oreol. Na ovalnoj površini zlatne boje crkvenoslovenskim piše *арханг гаврил*. Iznad arhanđelova imena stoji natpis *благовѣщеніе*.

⁶ O istorijatu i arhitekturi Vlaške crkve videti: Ljubomir Kapisoda, „Vlaška crkva“, *Starine Crne Gore*, br. V, Cetinje, 1975; Dušan i Uroš Martinović, *Cetinje spomenici kulture*, Cetinje, 1980; Ljubomir Kapisoda, *Vlaška crkva*, Cetinje, 1990; Čedomir Marković i Rajko Vujičić, *Spomenici kulture Crne Gore*, Cetinje – Novi Sad, 1997; Goran Radović, *Arhitektura Cetinja od XV vijeka do Drugog svjetskog rata*, Podgorica, 2012.

⁷ Priložene fotografije su autorsko djelo prof. mr Lazara Pejovića s Fakulteta likovnih umjetnosti na Cetinju.

⁸ A. Kapičić, op. cit., str. 164.

⁹ A. Капиџић, БРАЋА ГИНОВСКИ ЗОГРАФИ ВО ЦРНА ГОРА, Дирекција за култура и уметност – Скопје, Скопје, 1999, стр. 38.

¹⁰ Raduj se Blagodatna, Gospod je s tobom, Duh sveti naići će na tebe, i sila Višnjeg osjenit će te. (Lk. 1, 28–38)

Sl. 1. Ikonostas Vlaške crkve

Sl. 2. scena *Blagovijesti*

Bogorodica je data kao poluśedeća figura. Odjevena u dugačku haljinu i maforion. Boja njene odjeće – haljina plave boje a maforion bijele – usklađena je sa pozlaćenom površinom. U lijevoj ruci drži sferu s krstom – simbol zemlje, a u desnoj ruci otvoreni svitak s tekstem¹¹, koji je položen, moguće, na stolu koji je prekriven tkaninom zelene boje. S njene desne strane na staroslovenskom je ispisan njen monogram ѤѢ ѦѢ a iznad monograma stoji natpis ѢѢѢѢ ѢѢѢѢ . Figure arhanđela Gavрила i Bogorodice u psihološkom pogledu odišu strogošću. Iznad i ispod predstave *Blagovijesti*, duborezana je floralna ornamentika – palmete – ista kao i na polukružnim završecima dveri.¹² Iznad carskih dveri, u gornjim uglovima nalaze se duborezane i pozlaćene male anđeoske glave s krilima.

Lijevo i desno od carskih dveri nalaze se dvije prijestolne ikone; *Bogorodica s Hristom* (sl. 3) i *Hristos Pantokrator* (sl. 4). Prijestolne ikone rađene su sa većom pažnjom i suptilnijim slikarskim pristupom. Vidi se napor ikonopisca da u crtačkom i u kolorističkom smislu ostvari interesantno umjetničko djelo. Obje ikone tretirane su sa dosta znanja i vještine. Istaknute su na neutralnoj zlatnoj površini, s lijepo oblikovanim rukama, ovalnim licima, tamnim očima, pravilnim nosom i malim ustima. S ošjećajem istaknuti su svila i platno. Prikazana je cijela figura Bogorodice u sedećem položaju i *en face* profilu, čija je lijeva šaka na ramenu Hrista dječaka, a desna je položena na njegovo koljeno. Odjevena je u donju tamnu haljinu na kojoj su uočljivi zlatni

¹¹ Kako će meni ovo biti jer za muža ne znam. Evo sluškinje Gospodnje neka mi bude po riječi tvojoj. (Lk. 1, 28–38)

¹² Z. Gagović, op. cit., str. 80.

Sl. 4. *Hristos Pantokrator*

Ispod prijestolnih ikona, koje su sastavni dio svakog ikonostasa, urađene su dvije ikone iz crnogorske pravoslavne tradicije – *Sv. Petar mitropolit crnogorski* (sl. 5) i *Sv. Vasilije Ostroški, čudotvorac* (sl. 6). Ikona Sv. Petra predstavlja jednu od najboljih urađenih ikonopisnih prikaza ovoga sveca u postvizantijskoj umjetnosti druge polovine XIX vijeka. Svetac je prikazan u punom profilu i, vjerovatno, u sedećem položaju, duge tamne kose i brade. Odjeven je u arhiepiskopsku odeždu. Na glavi nosi mitru koja je ukrašena bijelim dragim kamenjem i likovima serafima. Ispod sakosa vidi se dio epi-

¹³ Duh Gospodnji je na meni, kojeg pomaza, da blagovijesti siromasima posla me. (Is. 61, 1; Lk. 4,14–22)

¹⁴ Ja sam vrata, ko kroz ame ulazi spasiće se, i ući će, i izaći će, i pašu će naći. Lopov ne dolazi. (Jov. 10, 9)

trahilja koji je obrubljen zlatnom bojom, a preko sakosa nosi bijelu omoforu sa tri zlatna krsta. Na grudima nosi naprsni krst i panagiju. Sakos je tkanina zlatne boje ukrašena cvjetim motivima. U lijevoj ruci drži zatvorenu knjigu ukrašenu zlatnim motivima i žezlo ukrašeno s dvije zmiје okrenute jedna prema drugoj, a desna ruka je u položaju blagoslova. U donjem lijevom uglu od prateće odežde prepoznaje se i nadbedrenik. Na pozlaćenoj površini ispisano je *сѣѣнъ пѣтръ мѣтрополѣтъ црногорски*. Sv. Vasilije prikazan je takođe u punom profilu, ali je glava okrenuta u *en face* profilu. Prikazan je kao sijedi starac duge kose i brade. Odjeven je episkopskoj odeždi koja sadrži iste elemente koji su navedeni prilikom opisivanja ikone Sv. Petra Cetinjskog. Lijeva ruka, koja je pokrivena bijelom svilenom tkaninom, drži žezlo, a desna je u stavu blagoslova. Fizionomija i kod jednog i drugog sveca odiše strogošću. S lijeve i desne strane Sv. Vasilija piše *сѣѣнъ васѣлѣѣнъ острошкѣ чудотворецъ*.

Sl. 5. Sv. Petar, mitropolit crnogorski

Sl. 6. Sv. Vasilije Ostroški, čudotvorac

Na bočnim vratima carskih dveri, koje se još nazivaju đakonska ili anđeoska vrata, oslikani su *arhiđakon Stefan*, na lijevim, i *arhanđel Mihailo*, na desnim vratima. Arhiđakon Stefan prikazan je kao golobradi mladić kratke tamne kose odjeven u đakonsku odeždu. Nosi dugu haljinu plave boje preko koje je stihar zlatne boje i ukrašen cvjetnim motivima, a preko lijevog ramena i prsiju nosi orar bijele boje, obrubljen zlatnim vezom, ukrašen sa dva zlatna krsta koji pridržava lijevom rukom, dok u desnoj ruci, prislonjenoj tijelu, drži upaljenu kadionicu iz koje izlazi dim. Na tamnozelenoj pozadini ispisano je *сѣѣнъ перво мученикъ и архидѣаконъ стѣфанъ*. U uglovima se nalaze pozlaćene male glave anđela s krilima. Arhanđel Mihailo je golobradi mladić kratke tamne kose u ratničkoj odeždi i sa bijelim krilima. Ispod odežde nosi svilenu tkaninu zelene boje, a preko ratne opreme svileni ogrtač roze boje,

na nogama ima sandale i stoji na oblaku. U desnoj ruci drži mač, a u lijevoj otvoreni svitak na kojem piše БЖІН ВОЄВОДА ЁСМЬ МЄТЬ НОШѢ, Н ЗАѢ ВХОДЯЩИХЪ СО СТРАХОМЪ, СОБЛЮДАЮ, СПОЌОБСТВУЮ, ПОМОГАЮ Н ПОКРЫВАЮ. СКВЕРНІИ ТРЦЕМЪ ВХОДЯЩИМЪ ЛЮТѢ МЄТѢ ПОСѢКАЮ¹⁵. Iznad arhandelove glave napisano je crkvenoslovenskim ἀρχάγγελος μίχαήλ. Iznad vrata u dva ugla nalaze se duborezane i pozlaćene male anđeoske glave s krilima. Bočne dveri, prijestolne ikone i carske dveri podijeljene su sa šest pozlaćenih stubova s bazama i kapitelima, u antičkom maniru, koji nose arhitravnu gredu. Na arhitravnoj gredi, koja dijeli donji dio ikonostasa od gornjega, stoji natpis: НЗВОЛЕНѢ ѿЦА, ПОСПѢШЕНѢ СНА Н СОВЕРШЕНѢ СТАВО ДХА НЗВБРАЗИСЄ ѿВАН ТѢ ХРШ РОЖДЕТКО ПРТЕ БЦѢ. ДОЗВОЛЕНѢ БЛАГОВѢРНАГО ГОСПОДАРА Н КНАЗА НИКОЛЕ І. БЛГОСЛОВѢ ВНСКОПРОЕСВЯШТЕНОГ МНТРОПОЛІТА НААРНОНА ТРЯДОМ Н ТРОШКОМ ПРАВОСЛАВНЕ ПАРОХІЄ ДОНОКРАЊСКЕ 1878. Ispod bočnih dveri nalazi se natpis koji su ostavili braća Đinovski: ово тѣмплѡ, нзрабѣно од браће тѣѡфнла васнлїа александра, крѣстовнїи - даскаловн ѣиновскн. живописци н дрворѣснн нш галчннка, нахїе днврске.

U gornjem redu nalazi se šesnaest ikona s predstavama starozavjetnih proroka, jevanđelista i apostola i dvije novozavjetne scene – *Rođenje Presvete Bogorodice* i *Tajna večera*.¹⁶ Svaka ikona sadrži po dvije ljudske figure, dok ih u novozavjetnim scenama ima više. I u ovim predstavama dominira tamna boja koja je u skladu s pozlaćenom pozadinom i kombinacijom boja odjevnih predmeta. U prva četiri polja, s lijeva na desno, prikazani su: *jevanđelisti Marko i Jovan*, *apostoli Vartolomej i Filip*, *proroci Jelisej i Ilija* i *apostoli Simon i Andrija*. Jevanđelist Marko prikazan je kao srednjovječni čovjek tamne kratke kose i brade. Odjeven je u hiton plave boje i himation crvene boje. U lijevoj ruci drži otvorenu knjigu – jevanđelje, a desna šaka je u stavu blagoslova. Jovan, jevanđelist, naslikan je kao sijedi starac kratke kose i duge brade i odjeven u hiton i himation svijetloplave boje. Kažiprst desne ruke podignut je prema gore, kao da upućuje na nebo, dok u lijevoj ruci drži jevanđelje. Jevanđelisti imaju oreole okolo glava. Pozadina je podijeljena na dva dijela; zemaljski dio je prikazan tamnom bojom, a nebeski zlatnom. Ista pozadina je ponovljena na svim ikonama. Apostoli Vartolomej i Filip prikazani su kao srednovječne osobe. Vartolomej je kratke tamne kose i brade i odjeven je u hiton crvene boje i himation plave boje. U rukama drži zatvorenu knjigu zelenih korica. Filip je kratke kose i golobrad, odjeven u hiton žute i himation plave boje. I on u rukama drži zatvorenu knjigu crvenih korica. Apostoli, takođe, imaju oreole.

¹⁵ Ja sam Božji vojvoda i mač nosim, i one koji ovdje ulaze sa strahom sačuvaću, vojevaću, pomagaću i pokrivaću. Oni koji ulaze poganoga srca posjeći ću ljutim mačem.

¹⁶ U gornjem dijelu po pravilu idu starozavjetni proroci, a u donjem dijelu idu apostoli i jevanđelisti. Međutim, tokom konzervatorskih intervencija došlo je do premještanja ikona, tako da su na različitim mjestima. Ikone su popisane onako kako se danas nalaze na ikonostasu.

Prorok Jelisej je prikazan kao srednjovječan muškarac duge tamne kose i brade, a Ilija kao sijedi starac kratke kose i duge brade. Obučeni su u hitone i himatione. Prorok Jelisej u desnoj ruci drži otvoreni svitak, a kažiprst lijeve šake je podignut u zrak, dok prorok Ilija s obje ruke drži rašireni svitak. Apostoli Simon i Andrej naslikani su kao sijedi starci kratke kose i duge brade. Tijelo apostola Simona okrenuto je u *en face* položaju, a Andrijino tijelo okrenuto je prema posmatraču. Simon je odjeven u hiton plave i himation žute boje. U lijevoj ruci drži zatvorenu knjigu tamnih korica, a desna šaka je u položaju blagoslova. Andrija je odjeven u hiton zelene boje i himation svijetlocrvene boje. U lijevoj ruci drži zatvorenu knjigu crvenih korica, a desnom rukom drži veliki drveni krst koji se nalazi između njega i apostola Simona.

U sredini prvoga reda ikona data je novozavjetna scena *Rođenja Presvete Bogorodice* (sl. 7). Scena je smještena u unutrašnjost nekog objekta. Vjerovatno je riječ o kući jer se vide draperije, friz, prolaz kroz koji ulazi jedna od sluškinja sa posudom i jedan namještajski predmet. Od likova lako se razaznaju Joakim i Ana, roditelji Bogorodice, novorođenče i pet služavki. Prvi plan kompozicije čine služavka koja u rukama drži novorođenče – Bogorodicu, $\mu\eta\rho\ \phi\delta$, i kreće da je stavi u kolijevku, i druga sluškinja koja radi oko vode u lavoru. Drugi plan čine sluškinje, Joakim i Ana koja leži na krevetu. Joakim i Ana prikazani su, prema fizionomiji, kao srednjovječni par. Ana, $\tau\epsilon\ \alpha\eta\eta\alpha$, leži na krevetu i oko nje se nalaze dvije sluškinje, dok treća stoji pored Joakima. Joakim je odjeven u crveni hiton i himation plave boje i u rukama drži otvorenu knjigu. Pogled mu je usmjeren na Anu, a moguće i na Bogorodicu. U prazan prostor, koji bi mogao predstavljati ulaz u prostoriju, na zlatnoj površini piše $\epsilon\iota\omega\alpha\kappa\iota\mu\alpha$.

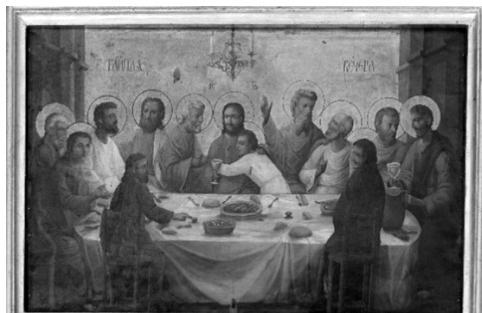
Sl. 7. scena Rođenja Presvete Bogorodice

U sljedeća četiri polja ikona prikazani su: *Simeon Nemanja, mirotočivi kralj srpski*, i *Sv. Sava arhiepiskop srpski, jevanđelisti Matej i Luka, proroci Danil i Avakum i apostoli Toma i Jakov*. Simeon Nemanja naslikan je kao

starac duge bijele brade u monaškoj odeždi. U lijevoj ruci drži brojanicu s krstom, a u desnoj otvoreni svitak s tekstom. Sv. Sava ima dugu tamnu bradu i odjeven je u arhiepiskopsku odeždu. U desnoj ruci drži otvorenu knjigu – moguće neku od svojih crkvenih djela, a u lijevoj žezlo. Jevanđelist Matej prikazan je kao sjedi starac kratke kose i duge brade, a Luka kao srednjovječni muškarac kratke tamne kose i brade. Odjeveni su u hitone i himatione i u rukama drže otvorena jevanđelja. Šaka apostola Mateja je u stavu blagoslova. Proroci Danil i Avakum naslikani su kao golobradi mladići kratke tamne kose. Odjeveni su u hitone i himatione. U rukama drže duge trake sa tekstovima. Tijelo proroka Danila okrenuto je *en face*. Apostol Toma prikazan je kao golobradi mladić, a Jakov kao srednjovječni muškarac kratke tamne kose i brade. Tomin hiton je žute a himation plave boje, dok je Jakovov hiton svijetle crvene i himation zelene boje. Toma u rukama drži otvorenu knjigu, a Jakov u lijevoj ruci drži zatvorenu knjigu narandžastih korica i desna šaka mu je u položaju blagoslova. I oni imaju oreole koji su odvojeni od zlatne površine tankom crvenom linijom.

U gornjem redu ikonostasa u četiri polja ikona naslikani su: *Sv. prosvjetitelji slavijanski Metodij i Kiril, proroci car David i Samuil, proroci Gedeon i pravedni Isus Navin i prorok Zaharija i Sv. Jovan Preteča*. Metodij je naslikan kao sjedi starac kratke kose i duge brade. Odjeven je u arhiepiskopsku odeždu i u lijevoj ruci drži otvorenu knjigu s prigodnim tekstom, a u desnoj ruci žezlo. Kiril, starac tamne kose i duge brade, je isto odjeven u arhiepiskopsku odeždu koji u lijevoj ruci drži otvoreni svitak sa slovima glagoljice, a u desnoj ruci drži krst. Proroci, car David i Samuil prikazani su kao sjedi starci kratke kose i brade. David je odjeven u kraljevskoj odeždi – hiton svijetle crvene boje ukrašen zlatnim vezom po sredini i krznom od hermelina zelene boje. Na glavi nosi zlatnu krunu, u desnoj ruci drži dugačku traku sa tekstom, a u lijevoj zlatnu grančicu. Prorok Samuil je odjeven u hiton plave i himation žute boje. U lijevoj ruci drži dugačku traku sa tekstom, a u desnoj ruci u kojem se nalazi ulje. Proroci Gedeon i pravedni Isus Navin naslikani su kao sjedi starci kratke kose i brade. Gedeon je odjeven u hiton crvene i himation plave boje, a Isus Navin u kraljevsku odeždu s krunom na glavi i krznom od hermelina narandžaste boje. Isus Navin u lijevoj ruci drži zlatnu grančicu, a preko tijela proroka Gedeona razvučena je bijela traka s tekstom. Posljednje polje prikazuje proroka Zahariju i Sv. Jovana Preteču. Zaharija je prikazan kao starac sjede kose i duge brade odjeven u hiton i himation žute boje. Na glavi nosi prvosvešteničku kapu, a u rukama zatvorenu knjigu, vjerovatno svoju proročku. Sv. Jovan je naslikan kao mladić tamne duge kose i brade. Odjeven je u krzno od kamilje dlake i himationa tamnozeleno zelene boje. U lijevoj ruci drži otvoreni svitak, a desna je u položaju blagoslova.

U centralnom dijelu između polja s ikonama prikazana je scena *Tajne večere* (sl. 8). Scena je smještena u prostoriju koja se nadzire tamnim zidovima s obje strane i lusterom s dvije svijeće koje gore. U sredini kompozicije smješten je Isus Hristos kojeg grli jedan od apostola, vjerovatno apostol i jevandelist Jovan. Hristos je odjeven u hiton crvene, a himation plave boje i u desnoj ruci drži čašu. Iznad njegove glave je monogram IC XC . S Hristove desne strane stoji apostol Petar, starac sijede kose i brade, koji kao da mu se obraća. Odjeven je u hiton žute boje. Na stolu, koji je pokriven bijelom tkaninom, nalaze se vekne hljeba, tanjir pun riba, drvene kašike, dvije drvene posude, vrč vina koji drži jedan od apostola zajedno s čašom. Apostoli su raspoređeni s obje strane stola i predstavljeni su u raznim životnim dobima. Svi su odjeveni u hitone i himatione različitih boja. Na zlatnoj površini na crkvenoslovenskom napisano je ТАЙНАА ВЪЧЕРА .

Sl. 8. scena *Tajna večera*

U posljednja četiri polja naslikani su: *proroci Jeremija i Isaija, proroci Mojsije i Aron, Sv. pravedni Melhisedek i praotac Avram i apostoli Pavle i Petar*. Starozavjetni proroci Jeremija i Isaija prikazani su kao starci sijede kose i brade odjeveni u hitone i himatione. Prorok Jeremija u lijevoj ruci drži otvoreni svitak, a kažiprst desne šake je podigao prema nebu, dok prorok Isaija s obje ruke drži otvoreni svitak. Proroci Mojsije i Aron dati su kao sijedi starci kratke kose i duge brade. Mojsije je odjeven u hiton svijetlocrvene i himation plave boje, a Aron u hiton zelene boje i himation žute i na glavi nosi prvosveštenu kapu. Mojsije u svojoj desnoj ruci drži tablice deset božjih zakona, koje su numerisane rimskim brojevima, a lijevom kažiprstom pokazuje na njih. Prorok Aron u desnoj ruci drži rascvjetali štap sa zelenim mladima, a u lijevoj zlatni vrč u kojem se nalazi ulje. Pravedni Melhisedek i praotac Avram naslikani su kao sijedi starci duge kose i brade i odjeveni u himatione i hitone. Melhisedek na glavi nosi prvosveštenu kapu, u rukama drži tanjir s veknama hljeba i vreću u kojoj se, najvjerojatnije, nalazi voda ili

vino koje prinosi Avramu. Praotac Avram razlikuje se od Mehisedeka po tome što na glavi nosi arapsku svilenu maramu bijele boje i u lijevoj ruci drži mač. I posljednja ikona predstavlja apostole Pavla i Petra, osnivače hrišćanske crkve. Pavle je naslikan kao proćelav i tamne kratke brade, a Petar sijede kratke kose i brade. Obučeni su u hitone i himatione. Pavle u lijevoj ruci drži kutiju punu poslanica i mač u desnoj, a Petar u lijevoj ruci drži otvorenu knjigu, koja sadrži određeni tekst, i ključeve a desna ruka mu je u položaju blagoslova.

Iznad scene *Tajna večera* u obliku rotonde prikazana je scena *Sv. Trojica* (sl. 9). U kružnom okviru prikazani su: Hristos kao sin u zrelim godinama kratke kose i brade, sijedi starac kratke kose i duge brade kao Bog i Sv. Duh kao golub. Hristos i sijedi starac zajedno sede na nebeskom prijestolju, a ispred njih se nalazi velika sfera – simbol zemlje. Starac je odjeven u hiton zelene boje i himation roze. U lijevoj ruci drži malo žezlo zlatne boje koje se na vrhu završava malim krstom, a lijevom rukom blagosilja. Hristos je odjeven u hiton crvene i himation plave boje. Na koljenima drži otvorenu knjigu koju pridržava lijevom rukom i koja sadrži tekst, a u desnoj ruci drži veliki drveni krst. Između njihovih glava naslikan je bijeli golub raširenih krila kao zoomorfna predstava Sv. Duha – $\Delta\chi\beta\ \epsilon\tau\epsilon\iota\eta\iota$. Između goluba na crkvenoslovenskom napisano je $\epsilon\tau\epsilon\iota\alpha\ \tau\eta\iota\alpha$. Okolo rotonde su izrezbareni floralni motivi koji su popunili prazan prostor. Sa strane su smještene dvije dobro stilizovane i izrezbarene aždaje, koje na glavama nose ikone Bogorodice i Sv. Jovana Blagoslova. Bogorodica je odjevena u dugu haljinu plave boje i maforionom roze boje. Ruke su joj spojene u katoličkom maniru moljenja i pogled joj je usmjeren prema Hristu. Sa strana je napisano $\mu\eta\rho\epsilon\ \epsilon\beta\epsilon\iota\alpha$. Jovan Bogoslov je prikazan kao golobradi mladić kratke kose odjeven u hiton zelene i himation crvene boje. Lijeva ruka mu je blago podignuta i odvojena od tijela, a desna ruka se nalazi na grudima. Takođe, i njemu je pogled usmjeren prema Hristu koji se nalazi na krstu. Iznad rotonde je postavljen krst s Raspećem i serafimima sa dobro rezbarenim i pozlaćenim krilima. Na krstu je prikazan razapeti Hristos koji je odjeven perizomom oko bedara, vide se stigme na rukama i stopalima i ubodna rana iz koje curi krv, a na glavi nosi krunu od trnova vijenca. S lijeve i desne strane krsta stoji Hristov monogram $\chi\epsilon$. U vrhu krsta stoji natpis $\iota\eta\iota\iota$ – Isus Nazarećanin, car judejski. Sa strana se nalaze atributi Hristova mučenja; koplje i sunder.

Sl. 9. Sv. Trojica

Slikarska porodica Đinovski svojim opusom predstavlja posljednju fazu postvizantijskog slikarstva Crne Gore. Karakteriše ih precizan crtež, poštovanje tradicionalnih ikonografskih shema, harmoničan kolorit i realizam likova i scena. Za nepune četiri decenije, koliko su radili u Crnoj Gori, stvorili su veliki broj ikona i ikonostasa rasprostranjenih po crnogorskim crkvama i manastirima, da bi, eto do današnjih dana, bili zaboravljeni. Stručna javnost bi trebala ponovo da se njima pozabavi i da kroz revalorizaciju njihovih slikarskih djela, dobiju reprezentno mjesto koje i više nego zaslužuju u crnogorskoj istoriji umjetnosti druge polovine XIX i prvoj deceniji XX vijeka.

Literatura

- Gagović, Z. (2007). *Crnogorski ikonostasi i njihovi tvorci*. Cetinje: Republički zavod za zaštitu spomenika kulture.
- Kapičić, A. (1995). „Braća Đinovski – Ikonopisci i živopisci“, u: *Glasnik Odjeljenja umjetnosti*, knjiga 14. Titograd: CANU.
- Капиџић, А. (1999). БРАЋА ГИНОВСКИ ЗОГРАФИ ВО ЦРНА ГОРА. Скопје: Дирекција за култура и уметност – Скопје.

Jakov MARKOVIĆ

**ART ANALYSIS OF THE ICONOSTASIS OF THE
WLACH CHURCH IN CETINJE – THE WORK
OF THE ĐINOVSKI BROTHERS**

The Đinovski painting family represents the last phase of post-Byzantine painting in Montenegro. They are characterized by precise drawing, respect for traditional iconographic schemes, harmonious coloring and realism of characters and scenes. In the less than four decades that they worked in Montenegro, they created a large number of icons and iconostases scattered throughout Montenegrin churches and monasteries. The influence of neoclassicism and academic realism on their artistic expression is noticeable, as well as their non-slavery to the painterly canons of Eastern Orthodox iconography. The result of this research is the affirmation of the artistic quality of the Đinovski brothers in Montenegrin sacred art at the end of the 19th and the beginning of the 20th century.

Key words: *Brothers Đinovski, Wallachian church, iconostasis, icon, post-Byzantine art, neoclassicism, second half of the 19th century*